

VÆKST

HEDESELSKABETS TIDSSKRIFT 3/2015
Få baggrund og reportager om natur, miljø og energi

”Jeg bliver aldrig færdig med at opleve naturen”

Henrik Herold, direktør for Randers Regnskov

TEMA OM NATUR

HEDESELSKABET I BILLEDER

HEDESELSKABETS FORSKELLIGE PROJEKTER

Hver dag arbejder Hedeselskabets datterselskaber med et væld af forskellige projekter – ikke kun i Danmark men mange steder i verden. Vækst bringer udvalgte øjebliksbilleder fra medarbejdernes hverdag inden for natur, miljø og energi.

Steen Jacobsen
Skovarbejder, HedeDanmark
Juni 2015

INDHOLD

04 Tema-intro:
Vores natur

05 Nyt plantekoncept
til skovejere

08 Interview:
Naturen er blevet
kultur

10 Skovfoged med
verdens bedste job

13 Klumme:
Børn skal forstå
og kende naturen

14 Stort projekt
om fremtidens
drikkevand

16 Portræt:
Eksotisk eventyrer i
Randers Regnskov

20 Brændeovn,
æbler og svampe
= efterår

22 Store, danske
naturprojekter

27 Jagtens Hus
modtager støtte
fra Hedeselskabet

28 Legatmodtager
med store
ambitioner

30 Medlemsportræt:
Hedesagen har
altid fyldt meget

31 Nyt fra
datterselskaberne

34 Historisk:
Hvad nytte er
skoven til

36 Medlemspuljen
2015 er åben

VÆKST

Hedeselskabets tidsskrift 3/2015
136. årgang
ISSN: 0109-4947

Redaktion:
Christian Bogh (Ansvarshavende redaktør)
Inge Spliid Bech (Redaktør)

Redaktionskomité:
Sigurd Andersen
Michael Kristensen
Anders Lehmann
Mads Sønnegaard Poulsen

Faste skribenter:
Inge Spliid Bech, redaktør af Vækst,
inbe@hedeselskabet.dk
Michael Kristensen, projektleder i Hedeselskabet,
mick@hedeselskabet.dk

Design: vahl+nikolaisen
Tryk: Strandbygaard Grafisk a/s

Produktionstilrettelæggelse:
Vibeke Højten

Forsidefoto: Poul Madsen
poulmadsen.com

Vækst udkommer fire gange årligt
og udsendes til medlemmerne.
Medlemskontingent er 200 kr. pr år.

Sigtede artikler i Vækst udtrykker
ikke nødvendigvis Hedeselskabets
synspunkter. Gengivelse må kun ske
med angivelse af kilde.

Redaktion:
Hedeselskabet, Klostermarken 12,
Postboks 91, 8800 Viborg
Tlf. 8728 1133

www.hedeselskabet.dk/vækst
vækst@hedeselskabet.dk

Kontrolleret oplag
1. juli 2013 - 30. juni 2014: 2.942

Foto: HedeDanmark

TEMA

Vores natur

Hvad skal den der natur egentlig gøre godt for? Har vi overhovedet natur tilbage i Danmark, eller er det bare en stor, menneskeskabt, grøn scene? Hvorfor er det vigtigt at genoprette dele af naturen? Og hvem bestemmer egentlig, hvad natur er?

Vækst har stillet en række af de spørgsmål til både fagfolk og forskere.

Faktum er, at vi skal være her alle sammen. Dyrene, insekterne, anemonerne, træerne og hr. og fru Danmark og måske også vilde arter, vi ikke er så vant til. Samtidig vil vi gerne have bæredygtige produkter, som blandt andet kan være produceret af træ.

Vi kan nok alle blive enige om, at vi er glade for, at der er en natur at gå ud i. At opleve. Hvordan vi ønsker, den skal være, og hvilke konsekvenser det så har – det er vi også alle en del af.

Hedeselskabet arbejder med natur, både naturpleje, naturbeskyttelse og naturgenopretning, men vi betragter også naturen som en ressource, hvorfra vi kan hente vigtige råmaterialer til bæredygtig energi og produkter.

I dette nummer kan du læse om HedeDanmarks plantekoncept til skovejere, Orbicons projekt inden for grundvand og en række eksempler på naturområder, som er blevet genoprettet og gjort tilgængeligt for offentligheden.

En lille, grøn plante – en stor forskel

HEDEDANMARK HAR UDVIKLET ET NYT KONCEPT TIL SKOVEJERE, ELLER FAKTISK ER DET SLET IKKE NYT – I SVERIGE PLANTES MERE END 260 MILLIONER DÆKRODSPLANTER OM ÅRET, MEN HERHJEMME ER DE FØRSTE REELLE FORSØG FØRST FORETAGET NU. DET LOVER SÆRDELES GODT.

Et meterlangt rør trykkes i jorden og laver et lille, cylinderformet hul. En plante glider lydløst ned gennem røret og ned i hullet. En gummistøvler sætter et let tryk oven på rodnettet, og en cirka 10 centimeter grøn kvist stikker op.

Den manøvre er foretaget 500.000 gange i 2015 fra marts til juni af HedeDanmarks skovarbejdere. På en god dag er 3.000 planter røget i jorden. De er alle en del af første etape af et dækrodsplantetekoncept, som HedeDanmark præsenterede for skovejere fra august 2013, og der er blevet taget positivt imod. Ved årsskiftet 2013 skulle bestillingen falde, og det blev altså til en halv million planter.

En dækrodsplante er, til forskel fra en traditionel barrødsplante, sået i en lille "container" indeholdende et vækstmedie og herefter fremdyrket samme år i et væksthuis. Planten er nemmere at håndtere, hurtigere at plante, skyder et effektivt rodnet og så er den billigere at producere, end den traditionelle barrødsplante. En hel del gode argumenter at tage af. Men hvorfor er det så først nu, de danske skovejere bliver præsenteret for den?

"For 10 år siden kom det, der hed Kulturkommissionen til den konklusion, at

der kunne udvikles på dette område under danske forhold, og det er sådan set deres arbejde, vi har bygget videre på. Tiden er moden til det nu, og vi har i HedeDanmark de senere år fået større fokus på at udvikle nye og værdiskabende løsninger til skovejere, og det er vores dækrodsplantetekoncept et godt eksempel på," fortæller Martin Briand Petersen, forretningsudvikler i HedeDanmark.

Men det er ikke sådan, at Danmark bliver såkaldt first mover på dette område. Sverige har arbejdet med dækrodsplanter i mange år, og der plantes mere end 260 millioner årligt. Derfor har HedeDanmark også trukket på erfaringer fra Sverige, hvor de har besøgt Esben Møller Madsen og Bjørn Hedegaard, der i sin tid var en del af Kulturkommissionen og har stor erfaring med at bruge dækrodsplanter på Trolleholm Gods i broderlandet. Kulturkommissionen blev nedsat i 2000 af daværende Forskningscenter for Skov & Landskab med ønsket om netop at se på mulighederne for innovation og metodeudvikling.

"Vi har ønsket at gøre vores egne erfaringer i de danske skovbunde, og derfor har vi gennemført et omfattende forprojekt for at opnå praktiske erfaringer med konceptet, men vi skylder en stor tak til

de, der har bidraget med omfattende erfaringer på området. Dernæst har vi anlagt talrige demoplantninger, hvor vi har plantet dækrodsplanter side om side med de traditionelle barrodsplanter. Det er sket på forskellige lokaliteter i Danmark, og det har herefter været muligt at måle og dokumentere dækrodsplanternes due-lighed under danske forhold,” fortæller Martin Briand Petersen.

OPVOKSET I HOLLAND

I den tidlige sommer 2013 blev de første 10.000 planter sat – delvist med danskproducerede planter, delvist planter fra danske frø, der blev sendt til en erfaren hollandsk gartner, som dyrkede planterne, pakkede dem på frost og sendte dem retur. De første forsøg blev fulgt nøje og med stor spænding, blandt andet af skovfoged fra HedeDanmark Thomas Mikkelsen, der er ansvarlig for logistikken omkring konceptet:

”Jeg var meget spændt på, hvordan de ville udvikle sig, men det var vist sig at være meget positivt. Vi havde de positive erfaringer fra Sverige at bygge på, men det har været afgørende at gøre vores egne erfaringer i dansk jord,” siger han og fortsætter:

”Vi startede op med dækrodsplantningerne på ret dårligere jorde, og her har det vist sig, at planterne etablerer sig hurtigere end de traditionelle barrodsplantninger, som ofte står i stampe de første par år. Dækrodsplanterne kommer hurtigere fra start, de har en bedre rodsymmetri, de er meget nemme at håndtere, og de har en stor overlevelsesgrad. Jeg har været spændt på, om kronvildt ville hive dem op, og om snudebiller ville gå i dem, men indtil videre har vi ikke oplevet problemer. Og så er skovarbejdernes ergonomi meget bedre, når de planter dækrodsplanten. De er ikke ømme i ryggen, når de har fyraften.”

Frøene til dækrodsplanterne er leveret af HedeDanmark Skovfrø og er primært fra HedeDanmarks egne frøplantager. Frøene sendes til Holland, hvor de sås i drivhuse og vokser sig stærke fra marts til november. De hollandske gartnere har lang erfaring at trække på, hvilket man ikke finder i samme niveau herhjemme inden for dette felt, og derfor er denne løsning valgt. Når planterne er afmodnet, bliver de pakket ned i plastik og kørt på frost (-2 grader) og senere sendt retur

til Danmark. Inden planterne kommer i jorden, skal de tøes op, så de ikke får et ’udplantningschok’. Da planterne er bestilt og produceret til de enkelte arealer, betyder det at der stort set ikke er noget spild.

”Det giver en kæmpe fleksibilitet. Med de traditionelle barrodsplanter må planteskolerne hvert år brænde overskudsplanter, og det er selvfølgelig en dårlig forretning. En barrodsplante tager to til tre år at producere – en dækrodsplante et år, hvilket selvfølgelig betyder meget for omkostningerne til at producere,” siger Martin Briand Petersen.

AT GØRE EN FORSKEL

Projektgruppen bag dækrodsplantekonceptet består både af HedeDanmarks egne afdelinger i form af HedeDanmarks planteskole, ledelsen i Skovdivisionen og skovregion i Midt-Vest og derudover folk fra Hedeselskabet Strategi & Innovation, som blandt andet støtter op om netop udviklingsprojekter, der kan blive til nye kundekoncepter.

”Projektet er bredt funderet med alle nødvendige kompetencer involveret – fra udviklingserfaring i ’Strategi & Innovation’ til praktisk erfaring hos vores skovfogeder. Det er den primære årsag til, at vi kan komme i drift med et godt koncept på relativ kort tid. Det ubetinget positive ved dette projekt er, at HedeDanmark kommer med et koncept, der gør en reel forskel. Det er noget nyt, og det indeholder netop det, vi gerne vil; udvikle værditilbud til de skovejere, vi arbejder sammen med. Visionen er, at vi kan skabe en kvalitetskultur, der bliver 30-40 procent billigere end en traditionelle kultur i dag. Der er vi ikke endnu, men allerede nu er der en mærkbar økonomisk forskel,” siger Martin Briand Petersen.

Læs mere om dyrkning med powerkultur på www.hedeselskabet.dk/vækst

Foto: HedeDanmark

DANSKE FRØ I HOLLANDSK DRIVHUS

Frø fra HedeDanmarks plantager blev sendt til Holland i februar 2014 og herefter sået i uge 13. I marts 2015 blev planterne sendt retur til HedeDanmark, for at blive plantet i de danske skove i foråret 2015. Dækrodsplanterne er markant billigere, blandt andet fordi produktionstiden er mindre end et år.

Jens-Christian Svenning, biolog og professor ved Aarhus Universitet. Han revser, men han er samtidig forsigtig optimist på naturens vegne. Foto: Lars Kruse, Aarhus Universitet

En afrikansk elefantfamilie krydser vejen – ikke et ualmindeligt syn i Sydafrika og måske også i Danmark engang i fremtiden. Foto: Jakob Damborg, NatureEyes

Ud i kulturen

Hvis folk siger, at de kan se store, vilde dyr i haven, så vil de fleste nok mene, det skyldes en lidt for livlig fantasi (eller knald i låget). Men måske er det blot evnen til at se ind i fremtiden. Elefanter og næsehorn ville sagtens kunne leve i den danske natur, fortæller biolog og professor ved Institut for Bioscience på Aarhus Universitet, Jens-Christian Svenning. Han har gennem årtier forsket i den biologiske udvikling, og som han anskuer det, er vores natur gået hen og blevet mere kultur under kraftig påvirkning af os mennesker.

”Når de i Randers Regnskov taler om at bruge elefanter som naturpleje, så giver det faktisk rigtig god mening. Problemet herhjemme er selvfølgelig den begrænsede plads, men egentlig mest at vi har svært ved at forestille os at leve side om side med så store dyr. At have dem giver rigtig god mening i forhold til naturpleje og biodiversitet, men de blev skubbet ud, da der kom mennesker til og begyndte at overtage pladsen. I Europa og Nordamerika har vi heldigvis set en udvikling inden for

de seneste 50 år, hvor de store dyr vender tilbage, som for eksempel europæisk bison. Det er et skridt i den rigtige retning,” fortæller Jens-Christian Svenning.

ALLE HAR ANSVAR

Biodiversitet er et centralt begreb i forskningsverdenen, men det kom faktisk først til i 1980'erne og er nu for alvor kommet på dagsordenen herhjemme. Det går nemlig ikke specielt godt for den, og det går hurtigt i den forkerte retning, og vi må regne med, at befolkningsvæksten og den globale opvarmning vil forstærke tabene i fremtiden – denne udvikling gælder også Danmark, lyder det fra Jens-Christian Svenning.

”Særligt for de større dyr går det dog bedre i en dansk og europæisk kontekst. Her er de store dyr i fremgang takket være bedre beskyttelse og tolerance end tidligere. For mere end 30 år siden så man kun naturen ud fra en nyttebetragtning – det var ressource, der skulle kontrolleres, men vi har fået fokus på vigtigheden og værdien af den biologiske mangfoldighed. Det til trods går det

stadig ned ad bakke for resten af vores biodiversitet – de mindre dyr, planter, svampe osv.,” siger han.

Men hvem bærer så egentlig ansvaret, og hvem bestemmer overbøvedet, hvad der er 'rigtig' natur?

”Det er vigtigt med en debat om, hvad vi ønsker, og så er det helt afgørende at udbrede viden om, hvad der egentlig er natur her i Danmark. Det sidste kan vi belyse videnskabeligt, for eksempel at elefanter faktisk er en 'naturlig' del af vores natur. Uden menneskets gøren og laden peger alt på, at Danmark ville have været hjemsted for ikke bare den velkendte flora og fauna – inklusiv ulv og vildsvin, men også en lang række store vilde dyr såsom elefant, næsehorn, vildhest, bison, urokse, elg, brun bjørn, huleløve, leopard, los og plettet hyæne. Mange af arterne findes stadig andre steder i verden og de fleste af de uddøde har nære nulevende slægtning – så det er muligt biologisk set at reetablere en rig holdig stordyrfauna, også i Danmark,” siger Jens Christian Svenning.

NATUREN VAR HER SÅDAN SET FØRST, OG DEN EKSISTEREDE I BEDSTE VELGÅENDE UDEN OS MENNESKER. SIDEN VI BEGYNDTE AT BLANDE OS, ER DET GÅET STØT NED AD BAKKE. JENS-CHRISTIAN SVENNING, BIOLOG OG PROFESSOR VED AARHUS UNIVERSITET GIVER ET BUD PÅ, HVORDAN DET SER UD FOR DEN DANSKE NATUR I DEN NÆRMESTE FREMTID.

Ifølge professoren ville de store dyr være gavnlige, dels fordi de ofte fremmer naturens egen evne til at til at opretholde en høj artsrigdom, dels fordi mange af arterne er i tilbagegang der, hvor de stadig findes vildt.

”Hvad vi så ønsker er et demokratisk spørgsmål, men debatten ville have gavn af at blive taget på et mere oplyst grundlag end nu. Det gælder ikke bare i forhold til de store dyr, men også generelt i forhold til vores brug af landskabet. Hvis vi vil stoppe tabet af biologisk mangfoldighed, kan vi hver især gøre en forskel. For eksempel er vi generelt slemme til at fælde store, gamle træer, trods deres store vigtighed for biodiversiteten. Det bærer vi alle et ansvar for, og det er nemt at rette op på. Vi har også en tendens til, at naturen skal være under ordnede forhold, hvor en vild natur vil være mere hensigtsmæssig set i en biologisk kontekst – og ofte også samfundsmæssigt, for eksempel i form af en billigere forvaltning af mange grønne områder,” forklarer Jens-Christian Svenning.

ÆGTE VILDT

Jens-Christian Svenning har forsket og undervist i biologi siden 2000, både i Danmark og udlandet. Efter hans mening, så bærer han, sammen med dem, der går med fingrene i naturen, ansvaret for at formidle viden om naturen.

”Sådan som vi indretter vores landskab uden for de intensive produktionsområder er i høj grad kulturelt bestemt – hvad vi synes, der er pænt. Derfor forvalter vi ofte arealerne meget mere intensivt, end det er gavnlig for planter og dyr. Den vane

mener jeg sagtens, vi kan rokke ved, så vi ikke anser et sirligt parkanlæg for det foretrukne, men hellere et område med vildtvoksende skov og krat, der i højere grad passer sig selv og giver bedre plads til den biologiske mangfoldighed. Og det er den viden, der er vigtigt at få formidlet,” mener han.

Jens-Christian Svenning udtrykker dog en optimisme i forhold til fremtiden, selvom naturen er under stort pres. I hans optik kan vi sagtens komme til at leve side om side med en langt rigere flora og fauna, end vi gør nu – uden at det udgør en trussel mod mennesker eller er en stor omkostning for samfundet.

”Jeg tror, vi kommer til at se en mere mangfoldig og ægte vild natur. Mere vildtvoksende skov, flere store naturområder og også mere vild natur i mindre skala, for eksempel i byernes industrikvarterer og grønne områder. Det kræver, at vi tør give slip på vores trang til at kontrollere, men det betyder ikke, at vi ikke må færdes ude i naturen. Den har tværtimod godt af forstyrrelser i et vist omfang. Jeg tror også, vi sagtens kan leve med for eksempel ulv og vildsvin vidt udbredt i det danske landskab – og arter som europæisk bison og vilde heste i større danske naturområder. Der er ikke nogen gode argumenter imod. Modsat hvad mange tror, så kan vi sagtens leve side om side, og der er faktisk større risiko for at blive bidt af en labrador end af en ulv,” siger han.

Måske verdens bedste job

NIELS NYGAARD ER SKOVFOGED HOS HEDEDANMARK, OG HAN VÆRDSÆTTER KOMBINATIONEN AF AT OPHOLDE SIG I NATUREN OG VÆRE RÅDGIVER OG ENTREPRENØR.

Det regner let, og det er stadig sæson for fleece, til trods for at der står midt i juni på kalenderbladet. På Den Permanente (strand og badeanstalt i Riis Skov i Aarhus) er der normalt plastret til med badegæster på denne tid af året, men i dag der blot en enkelt hundelufter i vandkanten, og det er kun vinterbadere, der traver forbi med et håndklæde over armen. Her har skovfoged Niels Nygaard netop overstået en opgave med at rydde et ufremkommeligt hybenkrat, som nu er fjernet til fordel for mere plads på stranden og plads til en kommende sti ind til Aarhus by.

Niels Nygaard er skovfoged hos Hede-Danmark i Region Østjylland. Her arbejder han både for private skovejere, men er også tilknyttet som konsulent og entreprenør for flere kommunale kunder. Kommunale skove som er særdeles velbesøgte, og hvor balancen mellem at gøre skoven tilgængelig, producere og lade naturen være i fred skal gå op i en højere enhed.

”Som jeg ser det, er skoven en fantastisk ressource, vi kan gøre brug af på mange forskellige måder, men det handler om at gøre det ansvarligt. Vi skal arbejde for og med naturen, men det betyder ikke, at vi ikke kan bruge den. Vi skal ikke drive rov, men vi kan udnytte, at det er en ressource med et enormt bæredygtigt produkt,” mener Niels Nygaard.

Niels Nygaard arbejder blandt andet for Aarhus Kommune, og i Riis Skov venter til efteråret et stykke arbejde, hvor skoven skal gøres endnu mere attraktiv for borgerne, fordi kommunen netop ønsker at sikre publikum et godt, rekreativt område i hjertet af byen. Riis Skov er i forvejen den mest besøgte skov i Nordeuropa med mere end 5.000 gæster hver eneste dag.

Aarhus Kommunes skove er certificerede, og det forpligter til at arbejde med udvikling af skovens biodiversitet, naturværdier, miljøbeskyttelse osv.

”Som jeg oplever det, er fokus i forvaltning af de offentlige skove primært på naturbeskyttelse og publikumsbenyttelse frem for produktion. Men der er stadig en økonomisk faktor i at producere, som selvfølgelig giver en indtægt, der så kan bruges som bidrag til både naturbeskyttelse og publikumsbenyttelse. Men jeg synes heller ikke, at det ene udelukker det andet. Certificeringen betyder netop, at kommunen forpligter sig til at sikre skovens naturværdier samtidig med, at man fortsat kan høste af skovens ressourcer på en bæredygtig måde,” siger Niels Nygaard.

NYE, LANGSIGTEDE TANKER

Dagens tur går videre til Viby, lidt sydvest for Aarhus. Her skal Niels Nygaard mødes med én af kommunens medarbejdere, som er ude for at besigtige et stykke skov. Tor

Albrechtsen er driftsansvarlig hos Aarhus Kommune og samarbejder med blandt andet Niels Nygaard om skovens udvikling i og omkring den østjyske hovedstad.

”For kommunen handler det om tre ting – drift, rekreation og natur. Vi ønsker, at skoven skal anvendes af så mange som muligt, og vi vil gerne involvere borgerne og give lov til mange ting. Der er taget en politisk beslutning om, at vi har en hugst på 6.000 m³ årligt, men samtidig har vi også en tilvækst på 8.000 m³. Dele af skoven står naturligt urørt, fordi det er ufremkommeligt terræn. Bag det hele ligger en klar forstlig bagtanke om at passe på naturen. For mig at se er der en rigtig god balance,” siger han og forsøger at overdøve lyden af en motorsav.

I kanten af skoven knokler skovarbejder Sten Jacobsen sig gennem et stykke stridbart krat med sin højlydte hjælper. Selv på denne kølige dag giver det sved på panden. Han lægger saven fra sig og giver igen plads til fuglefløjt og en summen fra bilerne på motorvejen på den anden side af skovbrynet.

Tor Albrechtsen, Niels Nygaard og Sten Jacobsen studerer et kort og billeder på Stens telefon, hvor han har gjort sig nogle betragtninger under sit arbejde. De bliver enige om, hvilke opgaver der skal sættes i gang. I det hele taget er der et tilsyneladende gnidningsfri og åben dialog mellem kunden, manden i marken og ham i midten – skovfogeden.

Tor Albrechtsen (tv), driftsansvarlig hos Aarhus Kommune drøfter et par opgaver i skoven med skovarbejder Sten Jacobsen (i midten) og skovfoged Niels Nygaard (th).

Resterne af et hybenkrat, som HedeDanmark har fjernet ved Den Permanente i Aarhus. Det skal give plads til en sti gennem området, og hyben er desuden en invasiv art, som skal bekæmpes.

”Det er fantastisk at være med til at forme opgaven sammen med skovejeren. De har deres ønsker og tanker, og sammen finder vi, synes jeg, nogle gode løsninger. Jeg ser mig selv som en sparringspartner, og det er spændende at være med til at udvikle og tænke nye tanker for steder, hvor der ikke er sket noget i mange år,” siger Niels Nygaard.

AT GIVE NATUREN VIDERE

Hver gang en borger går forbi, stopper Niels Nygaard samtalen og hilser. Kommunikation er en vigtig del af jobbet, og det roser han kommunen for at bakke op om. Når der bliver arbejdet på en opgave, og i nogle tilfælde med støj til følge, sætter kommunen et skilt op om, hvad der foregår. Det betyder, at borgerne er forberedte og oplyste, og det giver anledning til langt færre utilfredse henvendelser.

Nogle steder er det dog mere udfordrende end som så – blandt andet på grund af den stigende interesse for blandt andet mountainbike-kørsel i skovene, en disciplin Niels Nygaard også selv dyrker. Det kan give anledning til en del konflikter mellem de forskellige brugergrupper i skovene – men også i forhold til skovejeren, og derfor ligger der i Niels’ optik en stor opgave i at få parterne til at imødekomme hinanden.

Det er også en del af jobbet, men netop alsidigheden er grunden til, at Niels Nygaard af og til næsten må knibe sig i armen – for at være sikker på, at det her virkelig er hans job.

”Grundlæggende har jeg en kærlighed til naturen, og jeg færdes ude en stor del af min tid. Derudover får jeg lov til at være både entreprenør og rådgiver. Jeg møder også mange forskellige mennesker, og der er også en del salg og projektstyring i det. Når det er godt vejr er jeg ude, og når det regner, kan jeg tage en dag på kontoret. Det er enormt alsidigt, og det er fedt,” siger han.

I fritiden er naturen også en naturlig del. Han cykler mountainbike, går på jagt og familien skal også med i skoven.

”Jeg vil gerne give mine børn en fortrolighed med naturen, men jeg ønsker også, at de føler et ansvar. Vi skal give en sund og god natur videre,” siger han.

Klumme: Børn og unge er vores fremtid

At beskæftige sig med børn og unge er én af de vigtigste opgaver i vores samfund. Uddannelse og dannelse af vores yngre medborgere er essentielt for at skabe de bedst mulige betingelser for vores egen overlevelse. Herunder hører det at skabe grundlaget for børns og unges omverdensforståelse. Det har været min intention de seneste 35 år.

Naturgrundlaget, de fysiske, kemiske, biologiske og geografiske betingelser vi lever under, og den måde, vi behandler det på, er ligeledes afgørende for vores overlevelse. Om det kaldes "natur" afhænger af, hvilke økonomiske og kulturelle betingelser, der hersker i det pågældende samfund. Eksempel: Lammefjorden er inddæmmet på initiativ af godsejer Zytphen-Adeler i 1873, som dermed forsøgte at påvirke naturen til at skabe nyt agerland. På hans jorde arbejdede fattige husmandsfamilier i årevis med at inddæmme fjorden og skaffe sig et levebrød i det dynd og sand, inddæmningen efterlod. I 1873 forsøgte man at tæmme og udnytte naturen, i 2015 er en del af den inddæmmede Lammefjord, rekreative naturområder, side om side med den kendte gulerodsdyrkning.

Den kultur-/naturhistorie og de interessekonflikter, som dette eksempel illustrerer, er man ikke født med at forstå som borger anno 2015. Når et barn vokser op i vores samfund er en refleksiv indføring i kulturen den væsentligste opgave for de voksne, der omgiver barnet.

NYSGERRIGHED

Børn er konkret tænkende, og man skal bygge på barnets nysgerrighed, interesse og have en anerkendende tilgang, og opdagelserne sker ofte i fællesskab. Prioritering af aktiviteterne i daginstituti-

Privatfoto

oner og skoler må derfor være nogle af det vigtigste, vi som samfund vælger at understøtte.

De ansvarlige voksne kan åbne børnenes øjne for en fantastisk, finurlig verden og give dem lyst til at arbejde med den. Give dem fornøjelsen af at opleve solsorten synge en tidlig sommermorgen, for så senere at undersøge sammen med dem, hvad lyset betyder. Børnene skal føle på en burre, der klæber til strømpen og kigge på de mange små kroge, planten har udviklet og dermed fået spredt sine frø. På den måde skal de voksne løfte en flig af evolutionens gåde for dem. Børnene skal mærke vinden rive i et sejl og dermed forstå, at der er kræfter, man ikke altid kan styre, men måske kan udnytte til at skabe et eksporteventyr som de danske vindmøller. De skal lugte og smage et vildt skovjordbær og et modent dyrket jordbær, for senere at kunne forstå den tusindårige landbrugshistorie, vi er rundet af. Vi skal diskutere med

børnene, om det er synd for grisen, at vi slagter den for at spise den, og hvordan grisen lever, før den bliver slagtet.

DEMOKRATISK GRUNDLAG

Selve naturfaget bygger på en særlig kulturel måde at observere, registrere, eksperimentere, beskrive og reflektere. Vurderingen vil altid bygge på de økonomiske, sociale og historiske betingelser, man er en del af. Derfor er naturfag et væsentligt kulturfag, som alle skal lære.

Naturfag og en naturfaglig måde at observere på, begynder hos de yngste. De voksne, der omgiver børnene har afgørende betydning. Refleksiv, kvalificeret uddannelse af pædagoger og lærere og gode normeringer i antallet af voksne pr. barn i daginstitutionerne, er efter min opfattelse en stor del af samfundets fundament. Der ligger grundlaget for et kommende antal uddannede håndværkskyndige teknikere, landmænd, ingeniører og biokemikere, men i høj grad også uddannelsen af en befolkning, der skal udgøre det demokratiske grundlag for at tage stilling til anvendelsen af den avancerede naturfaglige viden, som vi besidder i dag.

Trine Hyllested, Ph.d., lektor og naturvejleder, Forskning og Udvikling, Professionshøjskolen University College Lillebælt.

Klummen er et udtryk for skribentens subjektive betragtning, som ikke nødvendigvis er Hedeselskabets holdning. Klummen tager udgangspunkt i et emne eller et spørgsmål, som har relation til det overordnede tema i Vækst.

Det er en refleks på linje med at klø sig i nakken – at åbne for vandhanen med forventningen om at ud kommer rent drikkevand. Det er noget, de fleste af os tager for givet, men der er også nogen, der arbejder hårdt på at blive ved at udvikle på teknologierne omkring drikkevand. Det hidtil største projekt hedder Future Water (fremtidens drikkevand). Bag projektet står de tre store vandforsyninger, HOFOR, Aarhus Vand og VandCenter Syd som respons på et udbud fra Vandsektorens Teknologiudviklingsfond og Miljøministeriets fond til grøn teknologi.

”Vi ønskede et projekt, som brændte igennem i forhold til drikkevandsforsyningerne. Der skulle være et energimæssigt aspekt, en teknologisk effektivisering af forsyningerne, mulige CO₂-besparelser og et eksportpotentiale. Vi gik ud fra at pege på teknologier, som tilgodeser drikkevandets kredsløb,” fortæller Henrik Juul, projektchef fra VandCenter Syd.

Udfordringerne i vandforsyningen har hidtil været at overholde Drikkevand-bekendtgørelsen (vandkvaliteten), forsyningssikkerheden og bæredygtighed i forhold til vandressourcen, men det er der ret godt styr på herhjemme. Ikke mindst på grund af skrappe krav fra myndighe-

derne. Til gengæld ligger nogle andre udfordringer og lurker i fremtiden.

”Effektiviteten kommer mere og mere i fokus, og det samme gør fokus på CO₂-udledning og mere vidtgående krav til vandkvalitetsbegrebet – for eksempel hårdhed i vandet og differentieret vandkvalitet. De krav ligger i de teknologivalg, vi har tænkt i dette projekt. Fordelen er, at der er fokus på løsninger, som kan implementeres, og som netop imødekommer de udfordringer, vi står overfor. Det skyldes blandt andet, at vi indgår i et offentlig-private samarbejde, som sikrer fremdrift i projekterne,” siger Henrik Juul.

SOFTWARE FOR MILJØET

Future Water består af otte arbejdsplaner, og et af eksemplerne på det offentlig-private samarbejde er arbejdsplanen 1. For næsten ti år siden gik Orbicon og VandCenter Syd i gang med at udvikle en såkaldt kildepladsmodel til energioptimering på kildepladser, som er betegnelsen for det område, hvor vandet pumpes op. Denne model udvikles der videre på, så det ikke længere er et lidt svært tilgængeligt excel-ark, men et brugervenligt og dynamisk onlinesystem målrettet driftsfolk.

”Systemet kobles op på vandforsyningens styringssystemer. Det udveksler således data med kildepladsens overvåg-

ningssystem og kan bruges til at energioptimere ved at overvåge og styre pumpeydelse, grundvandstand og kemi. Der ligger nogle store energi- besparelspotentialer, og det kan denne software være med til at afdække,” forklarer afdelingschef for Vandforsyning i Orbicon, Susie Barfod.

Systemet kan også bruges til at sikre en skånsom indvinding, hvor man hindrer u hensigtsmæssige afsænkninger, som for eksempel kan risikere at trække pesticider ind på kildefeltet eller tørlægge nærliggende vandløb, søer og have.

Susie Barfod mener umiddelbart, at det største potentiale ligger hos de mellemstore og store forsyninger, hvor der naturligvis også er et højt energiforbrug.

”Forsyninger mødes af krav fra myndighederne om at effektivisere, og så er kildepladsen et oplagt sted at kigge, da det kræver meget energi at pumpe vandet op. Når der hele tiden er styr på systemerne, så giver det redskaber til at optimere driften, og energibesparelser er både godt for økonomien og miljøet,” siger hun.

Henrik Juul er ikke i tvivl om potentialet for dette system, der i sommeren 2015 bliver testet på kildepladser hos VandCenterSyd, HOFOR og Aarhus Vand, og hvor der gerne skal ligge et egentligt produkt ved årsskiftet.

DANMARK ER SÆRDELES LANGT FREMME, NÅR DET KOMMER TIL DRIKKEVAND – DET ER ET PROJEKT MELLEMLIKVANDSFORSYNINGERNE OG EN RÆKKE VIRKSOMHEDER ET GODT EKSEMPEL PÅ. 'FUTURE WATER' UDVIKLER LØSNINGER TIL – JA, FREMTIDENS DRIKKEVAND.

”Dette projekt tilgodeser sådan set alle parametre i det overordnede projekt inden for miljø, energi og effektivitet og er et rigtig godt eksempel på et offentlig-privat samarbejde. Ingen af parterne kunne have udviklet dette værktøj alene, så uden dette samarbejde ville vi ikke lykkes med at udvikle så professionelt software, som er noget af det mest avancerede i verden,” siger han.

PAS PÅ NATUREN

Derudover arbejdes der i Future Water med online overvågning på selve vandværket for at sikre vandkvalitet. Det handler primært om at omsætte data til noget brugbart – udfordringen i dag er ikke at få en tilstrækkelig data, men at omsætte den enorme mængde.

Et anden arbejdsopgave handler om at blive skarpere på prioritering af ledningsudskiftning – 70 procent af vandforsyningernes aktiver ligger under jorden, og derfor kan selv en lille forbedring i forhold til prioritering have stor indflydelse på de samlede omkostninger.

Derudover arbejdes der med blødgøring af vandet, hygiejnisk sikkerhed, bakterieovervågning, ubemandet drift og smart grid (intelligent elsystem) til at tilgode fossile energikilder. Alle projekter skal være færdige inden årsskiftet.

”98 procent af drikkevandet i Danmark er grundvand, så det er en ressource, vi skal passe på. Vi skal indvinde vandet så skånsomt så muligt og udvikle de bedste teknologier for at passe på naturen og

for også at have rent drikkevand i fremtiden,” siger Susie Barfod fra Orbicon.

Future Water-projektet

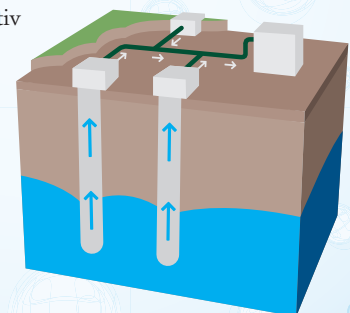
VandCenterSyd-projektledelse

- WP1: Intelligent samstyring af borer på kildepladser
- WP2: Intelligent realtidstolkning af vandkvalitetsmålinger
- WP3: Intelligent renoveringsstrategi (ledningsnet)
- WP4: Intelligent samstyring af energiproduktion og energiforbrug
- WP5: Pilotanlæg til forbedning af drikkevandskvalitet (kalkfældning)
- WP6: Reduktion af forureningsrisiko fra atmosfærisk luft

VIA University-projektledelse

- WP7: Vandværket i et akustisk perspektiv
- WP8: Mikrobakteriologisk sensor

WP = work package (arbejdsopgave)

Læs mere på:
www.futurewatercity.com

LIDT OM RANDERS REGNSKOV

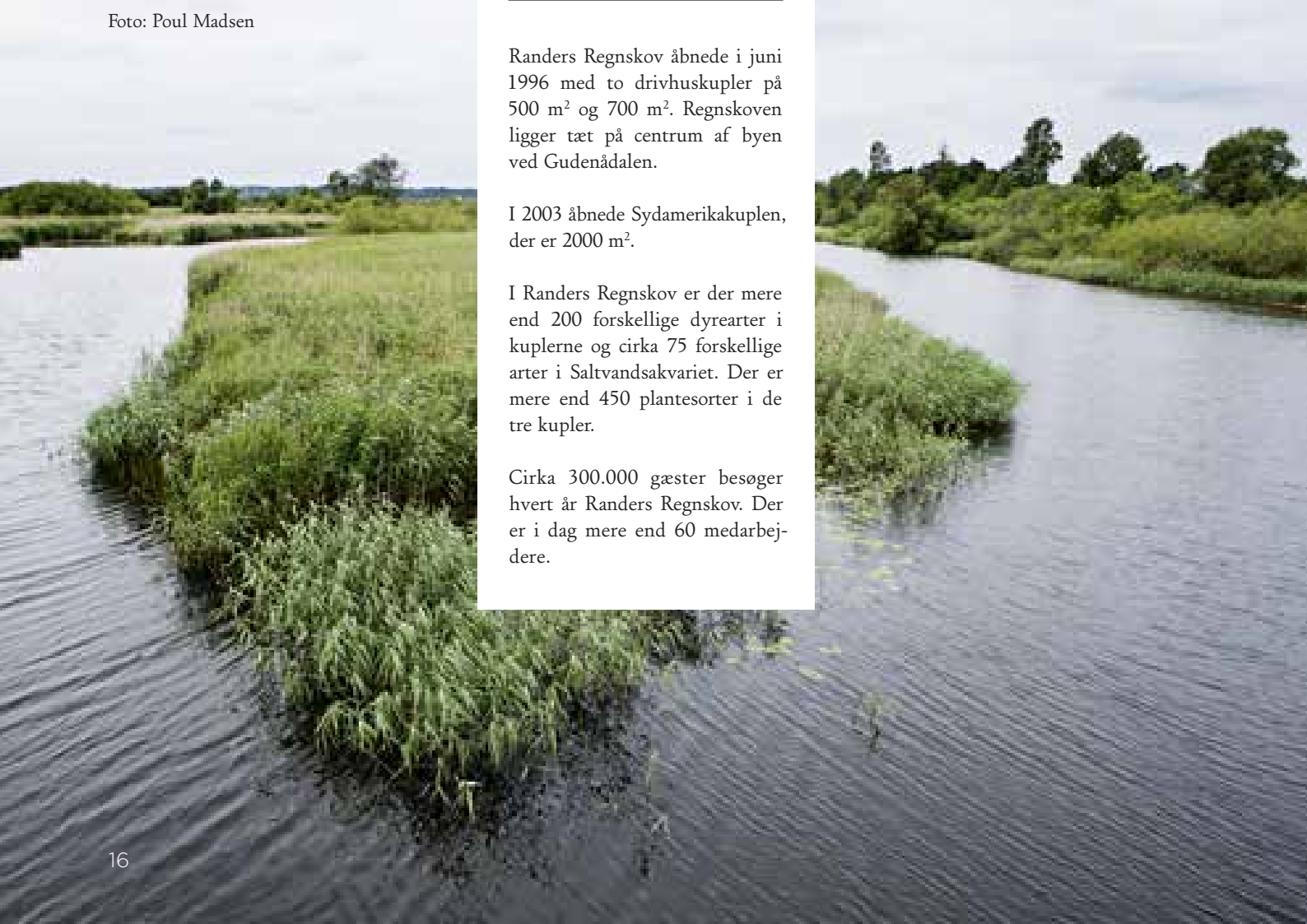
Foto: Poul Madsen

Randers Regnskov åbnede i juni 1996 med to drivhuskuper på 500 m² og 700 m². Regnskoven ligger tæt på centrum af byen ved Gudenådalen.

I 2003 åbnede Sydamerikakuplen, der er 2000 m².

I Randers Regnskov er der mere end 200 forskellige dyrearter i kuplerne og cirka 75 forskellige arter i Saltvandsakvariet. Der er mere end 450 plantesorter i de tre kupler.

Cirka 300.000 gæster besøger hvert år Randers Regnskov. Der er i dag mere end 60 medarbejdere.

Honnør for naturen

DIREKTØREN FRA RANDERS REGNSKOV
ER ET MIKS AF EKSOTISKE EVENTYR,
MILITÆRKODEKS OG KÆRLIGHED TIL
DEN DANSKE NATUR. OG HAN BLIVER
ALDRIG FÆRDIG MED AT OPLEVE.

Kontoret vidner om en mand, der enten er særdeles glad for eksotiske gavebutikker eller er berejst ud over det sædvanlige – der er udstoppede dyr, træfigurer og masker på hver en ledig plads. For Henrik Herold gør det sidste sig gældende. Lysten til at opdage verden og ikke mindst interessen for naturen har altid været der. Mindet om de udstoppede dyr, han så som femårig på et besøg på Zoologisk Museum med farfare, står helt klart, og det første eksemplar af National Geographic købte han som 12-årig, da han boede i USA med forældrene. Nederst i bogreolen står de på en endeløs række – med undtagelse af nogle få år har han været abonnent lige siden dengang.

Som direktør for Randers Regnskov får han lov at udleve en drøm, som faktisk slet ikke var til stede. Indtil for omtrent 20 år siden havde han en god karriere i militæret, og den, troede han, skulle vare for livet. Men en spontan idé efterfulgt af tre års orlov lagde vejen om.

”Ideen opstod lidt tilfældigt. Der var anløb til at lave et projekt i Randers. Jeg har altid haft en interesse for slanger og tropisk skov og efter en måned i en regnskov i Costa Rica, var vi en lille flok, der ansøgte om at lave et mindre projekt. Det

handlede slet ikke om en drøm om at gøre det til en levevej – det var bare en spændende idé,” fortæller Henrik Herold.

Han var udsendt til Jugoslavien, da det var på dagsordenen i Randers Byråd, og han ringede hjem på en satellittelefon og fik den gode nyhed om, at det var gået igennem. Så gik de ellers i gang med at få rejst penge – i første omgang var planen at lave et lille terrarium, men det udviklede sig til noget større, og så gik byggeriet af de første to kupler af den randrusianske regnskov i gang i 1995.

”Vi havde masser af gæster helt fra begyndelsen, og det gik relativt hurtigt op for os, at vi måtte have en plan for fremtiden, og i 2003 åbnede vi kuppel nummer tre. Siden har vi udvidet flere gange, sidst med et stort udendørs område med fokus på den danske natur,” fortæller han.

KOBRA OG KÆLEN GRISEBASSE

Det er svært ikke at betragte Henrik Herold som en dansk udgave af Indiana Jones. Han har været steder på kloden, hvor intet menneske før har sat sine ben. Han har fanget krokodiller og skudt bjørne. Midt i denne regnskov står sågar en jeep – der mangler kun en hat og et filmmanuskript. På en familieferie i Sydamerika kastede Henrik Herold sig i en kano for at fange

en syg krokodille. Hans dengang niårig datter konstaterede nøgternt, at ”far får måske spist en arm, men sådan er han.” Det er ikke, fordi han er dumdristig – mest af alt, nærer han en stor nysgerrighed og kærlighed til naturoplevelser. Men det er ikke kun den eksotiske natur og de vilde eventyr, der tæller. Henrik Herold har fået lige så store naturoplevelser lige uden for døren i Randers, og hvordan vi forvalter naturen herhjemme ligger ham meget på sinde.

Under rundvisningen i det værk, han har været med til at skabe, er der lige så stort et lys i øjnene, når han fortæller om kongekobraer, som når han klør den kælne, svenske gris bag øret og fortæller om arbejdet med den lokale natur.

”Vi vil gerne være med til at skabe en bedre plan for pleje af det danske landskab, og dyr som bison og elefanter er skabt til at gøre netop det, men den tanke er ret fremmed for det generelle danske natursyn. Efter min mening er det konsekvensen af en tid for mange år siden, hvor vi herhjemme ryddede al ’skidtet’ væk og udryddede en del af de vilde dyr. Hvis vi fik mulighed for det, tror jeg ikke, vi ville gøre det samme i dag. Vi kan jo sagtens bo side om side med dyrene – vi har bare glemt hvordan. I Canada bor de side om side med bjørne, og i Uganda kan man i regnskoven praktisk talt stå lige ved siden af en bjerggorilla. Naturen er rent faktisk ret klog og tolerant, vi mennesker skal bare respektere og acceptere den,” mener Henrik Herold.

I 2012 indviede Randers Regnskov det store udendørs område DanmarksParken, hvor den lokale og danske natur er i fokus. Fra stisystemet, der forbinder regnskovsudstillingen med DanmarksParken kan man få et view over Gudenådalene, hvor Randers Regnskov siden 2004 har plejet naturen, blandt andet ved brug af sjældne danske husdyrracer og den europæiske bison, der ellers uddøde i Danmark for flere tusinde år siden.

I DanmarksParken kan du møde bondedyr og opleve områdets naturlige dyreliv, der blandt andet tæller en stor bestand af snoge og vinbjergsnegle. DanmarksParken danner også rammen om et dyreshow, hvor gæsterne på underholdende facon lærer om forskellige dyrs finurlige tilpasninger.

”Der er fyldt med fede naturoplevelser omkring os – det behøver man ikke rejse om på den anden side af jorden for at få. Det handler bare om at åbne øjnene, og

det vil vi gerne vise med DanmarksParken. Derudover bidrager vi til at bevare gamle dyre- og planterarter og produktionsmetoder som for eksempel sortbroget jysk malkekælvæg og svedjerug,” fortæller han.

INGEN LØFTEDE PEGEFINGRE

Henrik Herold tror på, at han har fundet sin plads. Han er langt fra færdig med Randers Regnskov og alle de omkringliggende projekter om naturgenopretning, naturpleje og fokus på, hvordan vi alle har en andel i det. Henrik Herolds yndlingscitater stammer fra den senegalesiske miljøforkæmper Baba Dioum. Det lyder; ”Når alt kommer til alt, bevarer vi kun det, vi elsker, og vi elsker kun det, vi forstår, og vi forstår kun det, vi har lært”. Det citat indkapsler en del af formålet med Randers Regnskov.

”For os handler det om at give gæsterne en unik oplevelse. Det skal være oplevelse af at være der – i regnskoven. Men samtidig ønsker vi, at det har en vis grad af en opdragende funktion. Hvis man gerne vil ændre den måde, vi opfatter naturen på, og hvordan vi lever i sameksistens med den, så handler det i høj grad om indsigt og viden. Hvis vi har gjort vores gæster bare en anelse klogere og nysgerrige, når de går ud af døren, så tror jeg på, at vi også kan være med til at skabe adfærdændringer,” siger han.

Visionerne for Randers Regnskov handler altså om mere end ”blot” publikumsoplevelser. Den del skal også udvikles, men ved siden handler det i lige så høj grad om at tage del i udviklingen af naturen, både den lokale og den ’rigtige’ regnskov, som også bliver støttet med midler fra Randers Regnskov.

”Jeg håber, at zoologiske haver udvikler sig til biodiversitetscentre. Vi er allerede en betydelig genbank af vilde dyr, og vi samarbejder godt både i Danmark og internationalt. Vores helt store force i Randers Regnskov er at vi får tingene til at ske. Vi har nogle meget dedikerede medarbejdere, som er enormt dygtige inden for hver deres felt, og vi er ikke bange for at gå nye veje. Vi har også et godt samarbejde med Randers Kommune om nye naturområder i byen, og på den måde kan vi være med til at påvirke arbejdet med den danske natur. Jeg synes, at tingene begynder at lykkes, og det gode er, at der hurtigt er payback, når man arbejder med naturen,” siger Henrik Herold.

Henrik Herold

Har været direktør for Randers Regnskov siden 1995.

Er desuden formand for Dansk Zoo og Akvarieforening.

Har været officer i den danske hær i mere end 15 år.

Bor i Randers. Gift på 27. år med Helle og har to børn på 18 og 20.

ÆVLER I LANGE BANER

I efteråret 2014 modtog Sorring Most 20.000 kroner fra Hede-selskabets medlemspulje (læs mere på bagsiden). Sorring ligger i Midtjylland, og her fik en gruppe borgere for nogle år siden ideen til at samle efterårets nedfaldsfrugt og køre det til et mosteri i stedet for genbrugspladsen. Med midlerne fra medlemspuljen vil de indkøbe maskineri til at tilbyde en lokal fællespresning i begyndelsen af september, da sommeræbler ikke kan gemmes.

Bente Rands Mortensen er bestyrelsesmedlem i Sorring Most. Hun er også autodidakt æbledyrker og giver her tips til, hvordan man udnytter sine æbler – og netop undgår at de bliver til fuglefoder eller skrald:

Man skal huske at passe sine æbletræer, som man passer sin plæne. Er der mange små æbler på træet, er det en fordel at plukke de mindste ned, så de resterende kan vokse sig større. Det er en god idé at have flere æbletræer i sin have, og man kan sagtens eksperimentere med podning.

Æbler skal opbevares køligt – aldrig indenfor – er der frost skal de dækkes til med en dyne eller et tykt tæppe, for eksempel i en carport.

Æblerne opbevares bedst i en trækasse, hvor der er ventilation. De skal højst ligge i tre lag. Det er vigtigt at sortere de rådne æbler fra løbende.

Nogle sorter, for eksempel Belle de Boskoop, er bedst efter jul. Husk at runkne æbler sagtens kan spises – læg dem eventuelt i vand i 20 minutter, tag skrællet af og så smager de herligt.

Det er relativt nemt at moste selv, og man kan sagtens blande mad- og spiseæbler. Hvis man ikke pasteuriserer, kan den holde sig nogle dage i køleskabet, men man kan også sagtens fryse mosten.

Skræl en del af æblerne, skær dem i både og smid dem i fryseren – så er der altid ingredienser til en hurtig æblekage eller -tærte.

KEND DIT TRÆ

Sådan vælger du træ

Du kan fyre med forskellige træsorter men vær opmærksom på, at de ikke fylder det samme. Gran har en rumtæthed (kg tørstof/m³) på 370, mens bøg er 580. Men et kilo gran har samme brændværdi som et kilo bøg, så det kan være en lige så god forretning at købe gran. Det fylder bare lidt mere. Når du køber, skal du være opmærksom på, at der findes rummeter (stabet brænde) og kasserummeter (brænde kastet ned i en kasse).

Sådan håndterer du brændet

- Træet skal fældes inden 1. april
- Brændet saves og kløves hurtigst muligt, senest 1. maj.
- Brændet lagres under halvtag i løbet af sommeren.
- Brændet begynder at optage vand fra luften i september, også i et udeskur. Kan du ikke opbevare brændet inde om vinteren, bør det tages ind i stuen en uge før brug. Sørg for at slå biller og insekter af.

Sådan fyrer du korrekt

- Så høj temperatur som muligt i ovnen giver ren forbrænding. Er røgen tydelig farvet, er forbrændingen dårlig.
- Brug tørt brænde. Med et vandindhold højere end 18 procent får du røg i stuen, ringe varme, løbesod og i værste fald skorstensbrand.
- Varm hurtigt op ved at bruge rigeligt med aviser, pap, pindebrænde, kvas. Læg en måtte med aviser i bunden for at isolere ovenbunden.
- Brug ikke for store stykker brænde, fyld kun ovnen halvt op og hav luft mellem brænde og væggen i brændkammeret.
- Luk for lufttilførsel, når ikke er flere gule flammer, og der kun er gløder i ovnen.

Foto: NatureByes / Kim Aaen

Efterår...

SVAMPEJAGT

Du kan samle svampe hele året, men der er især gode muligheder efter en lang periode med regn, og fra august til oktober finder du flest. Der er specielt gode muligheder for at finde rørsvampe, champignonner og de sidste kantareller. De fleste arter vokser i skoven, men der kan også findes svampe på græsmarker – særligt hvor der græsser heste.

Selvom der er mange spisesvampe i skoven, er der også nogle, der er giftige. Er du ny svampesamler, kan det være en god idé at tage af sted med en kyndig svampekender. Det er også godt at få fat i en anerkendt svampebog, hvor du hurtigt kan få et overblik over spisesvampe og de giftige svampe.

Der er masser af svampe i skoven, som er helt ufarlige og meget lækre.

Gå efter markchampignon, almindelig kantarel, tragt-kantarel, stor trompet-svamp og Karl Johan – spiselig rørhat. De er lette at genkende, og forvekslingsmulighederne med giftige svampe er minimal. Er du i tvivl, så lad svampen stå.

I de danske statsskove er der meget frie regler, og du kan som oftest samle de svampe og bær, du ønsker. Der kan være opsat skilte med særlig information om indsamling, og dem skal du altid følge. I de private skove må du færdes fra klokken 7 til solnedgang. Færdslen må kun være til fods, og du skal følge stierne og de anlagte veje. Du må derfor ikke gå bort fra stierne og ind mellem træerne, selvom der oftest er flest svampe der.

GODE RÅD OM SVAMPE

- Spis kun svampe du kender, er du det mindste i tvivl, så lad dem være.
- Spis kun godkendte spisesvampe.
- Brug kun friske svampe til madlavning.
- Begynd altid med en lille portion af en ny spisesvamp. Nogle mennesker er overfølsomme over for svampe, så hvis du kun spiser lidt, så mærker du også overfølsomheden svagt.
- Spis ikke vilde svampe i rå tilstand. Vilde svampe skal gennemsteges eller gennemkoges.
- Hvis du har mistanke om svampeforgiftning, så søg læge eller tag på skadestuen. Medbring eventuelt resterne af svampene eller madrester, så de kan analyseres.
- Pluk ikke svampe tæt på trafikerede veje eller industri, da svampe absorberer tungmetaller, hvilket er giftigt for kroppen i større mængder.

PROJEKTER SOM GØR EN FORSKEL

Hedeselskabet og datterselskaberne HedeDanmark og Orbicon arbejder hver dag med spændende naturprojekter. Projekter som gør en reel forskel for naturen og for de, der ønsker at opleve den.

Vi har fundet et lille udpluk, områder som før har været svært fremkommelige, men som i dag er udviklet, genskabt, plejet, åbnet op, og hvor naturen i bogstaveligt forstand blomstrer på ny.

”Vi havde ikke drømt om, at resultatet kunne blive så godt. Det har været en lang proces, men det har været et rigtig godt samarbejde mellem lokalråd, kommunen og fonden. Lodsejerne har været med på ideen, og vi har haft professionelle til at udføre arbejdet. Vi har svært ved at få armene ned.”

Johannes Kaack, næstformand for lokalrådet i Hjerting/Lintrup

Kongeåstien

Historisk vandretur

HVOR
Sønderjylland.

HVAD
Anlæggelse af 35 kilometer ny trampesti. Kongeåstien er nu i alt 67 kilometer og går gennem både Vejen og Esbjerg Kommune.

HVORDAN
I projektet med at anlægge den 35 kilometer lange trampesti i den fredede Kongeådal er der etableret fire store træbroer, der er shelters-, fiske- og kano-pladser. Desuden er der etableret digitale informationsstandere, så man kan læse om Kongeåens natur og historie. Besøgende har mulighed for at downloade app'en Kongeåstien, og kort over ruten kan følges med gps. Der er brugt specialkøretøjer for at passe på den fredede natur, hvoraf der også er givet tilladelse fra cirka 100 lodsejere. Der er lavet klaplåger og

spang (små broer over vandløb), så du i godt fodtøj kan vandre hele turen ubesværet.

HVORFOR
For at give adgang til unik natur, uanset om man interesserer sig for dyr, planter eller historie, om man vil vandre, fiske, eller sejle i kano.

HVEM
Det var oprindeligt lokalrådene langs Kongeåen, der i 2008 fostrede idéen om en Kongeåsti. Deres ønske var at øge kendskabet til naturen i den fredede ådal og den historie, der er knyttet til Kongeåen, ikke mindst grænsehistorien og samtidig øge attraktionsværdien for området. Lokalrådene inviterede kommunen til et møde, og det blev begyndelsen på et frugtbart samarbejde. Desuden har lokalrådene haft kontakten til de over 100 lodsejere, som har givet lov til, at man

Fakta om Kongeåstien

Allerede fra 1200-tallet udgjorde Kongeåen, sammen med Kolding Å, grænsen mellem hertugdømmet Slesvig og Kongeriget Danmark. Fra 1500-tallet og frem til 1850 var Kongeåen toldgrænse mellem Slesvig og Danmark. Selv om begge områder tilhørte Danmark, skulle man betale told, når man krydsede grænsen.

Efter Danmarks nederlag til Preussen i Krigen 1864 blev Kongeåen på ny en del af grænsen mellem Danmark og Tyskland. Det var den frem til genforeningen i 1920, hvor Nord-slesvig igen blev dansk. Du kan sejle i kano på Kongeåen fra Andst Bro til Kongeåslusen ved Vadehavet. Det er en tur på cirka 50 km.

Området er hjemsted for talrige smuglerhistorier. Bønderne nord for Kongeåen behøvede for eksempel ikke drive egentligt landbrug. Det var nok at have nogle enge med græs, som de kunne leje ud. Der var nemlig altid travl trafik af stude, der skulle smugles sydpå, og dyrene havde brug for noget at spise, inden de skulle videre.

via stien kan færdes på deres jord. Projektet er støttet af Friluftsrådet, Vejen Kommune, Landdistrikter.dk, Den A. P. Møllerske Støttefond, Den Europæiske Landbrugsfond for udvikling af landdistrikterne, Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, Grøn Ordning.

HedeDanmark har udført arbejdet med spang, boardwalks, handicapfiskeplads, klaplåger, kanopontoner og kongeåpæle.

sØnæs

Fremsynet klimaprojekt

HVOR

Viborg.

HVAD

sØnæs er et nyskabende parkområde i den sydlige del af byen, som kombinerer klimatilpasning, vandrensning og udvikling af et rekreativt vandlandskab til at skabe nye aktivitetsmuligheder og landskabsoplevelser.

Midt i området er der etableret en ny rensedam, hvor regnvand ledes til. Her bundfaldes partikler og andre urenheder, mens det rene overfladevand pumpes ud i Søndersø, dels var der et behov for at klimasikre Gl. Århusvej, som passerer lige forbi sØnæs.

Projektet imødekommer i dag behovet for såvel klimatilpasning som for fysiske og rekreative muligheder. Området er altså en praktisk og miljømæssig foranstaltning, som er skabt i smukke naturlige og arkitektoniske rammer, hvor leg, læring og æstetik går hånd i hånd.

HVORFOR

Som hjemmebane for den lokale klub B67 samt firmasport har sØnæs i mange år dannet ramme for mange gode sportsoplevelser. Området blev drænet tilbage i 1930'erne, og med tiden er boldbanerne blevet mere velegnet til vandpolo end fodbold.

Samtidig har der været et behov for yderligere håndtering af regnvandet i Viborg syd- og midtby. Dels skulle overfladevandet renses, inden det ledes ud i Søndersø, dels var der et behov for at klimasikre Gl. Århusvej, som passerer lige forbi sØnæs.

Projektet imødekommer i dag behovet for såvel klimatilpasning som for fysiske og rekreative muligheder. Området er altså en praktisk og miljømæssig foranstaltning, som er skabt i smukke naturlige og arkitektoniske rammer, hvor leg, læring og æstetik går hånd i hånd.

HVEM

Viborg Kommune og Energi Viborg Spildevand A/S er bygherrer på projektet, som er støttet af VANDPLUS – et partnerskab mellem Lokale- og Anlægsfonden og Real-dania i samarbejde med Naturstyrelsen.

Orbicon er teknisk rådgiver på de traditionelle ingeniørdiscipliner herunder tilsyn og byggeledelse samt rådgiver på projektering og tilsyn med miljødelen på projektet, som blandt andet skal reducere mængden af næringssalte fra regnvandet.

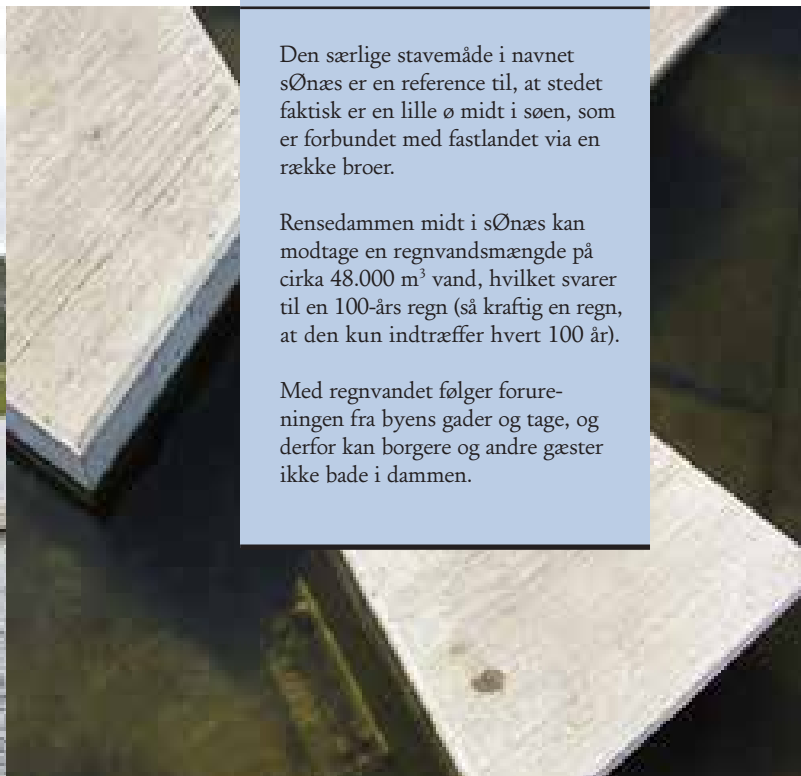
Møller & Grønborg er landskabsarkitekten, som står bag den røde tråd i landskabet, og Svend Erik Madsen er hovedentreprenør på projektet.

Fakta om sØnæs

Den særlige stavemåde i navnet sØnæs er en reference til, at stedet faktisk er en lille ø midt i søen, som er forbundet med fastlandet via en række broer.

Rensedammen midt i sØnæs kan modtage en regnvandsmængde på cirka 48.000 m³ vand, hvilket svarer til en 100-års regn (så kraftig en regn, at den kun indtræffer hvert 100 år).

Med regnvandet følger forureningen fra byens gader og tage, og derfor kan borgere og andre gæster ikke bade i dammen.

”Projektet er godt og vigtigt, fordi kontinuiteten er genskabt i Faxe Å med fjernelse af faunaspærringen ved Blåbæk Mølle, og fisk og smådyr kan nu igen vandre frit i hele åsystemet. For ørreden betyder det blandt andet, at den får adgang til flere kilometer vandløb opstrøms møllen med gode gyde- og opvækstforhold. Forhåbentlig bidrager projektet til en solid selvreproducerende ørredstamme, som blandt andet kan få regional betydning for kystfiskeriet. Fra kommunen er vi særdeles tilfredse med projektet.”

Jacob Hald, Vandløbs- og spildevandsmedarbejder, Faxe Kommune

Blåbæk Mølle

Forrygende forhold for fisk

HVOR

Faxe, Sydsjælland.

HVAD

Blåbæk Mølle ligger ved Faxe Å. Ved siden af møllen har der været anlagt en fisketrappe, hvor alt vandet fra Faxe å løb igennem. Fisketrappen er for stejl, og der skulle derfor etableres et omløb for at skabe faunapassage til de øverste 11 kilometer af Faxe Å – det vil sige uhindret passage for fisk og smådyr, samtidig med, at kulturmiljøet og de landskabelige værdier bevares. Møllen er stadig i drift til demonstrationsbrug og er kulturhistorisk en af de vigtigste vandmøller på Sjælland. Møllen og dens omgivelser er fredede.

HVORFOR

Blåbæk Mølle er en faunaspærring. I forbindelse med Vandmiljøplan I blev der

udpeget en række faunaspærringer rundt om i landet, som skal fjernes, og Blåbæk Mølle er én af dem. En spærring hindrer naturlig spredning af fauna, og det betyder af fisk og smådyr ikke kan komme op i vandsystemet og formere sig. Derfor er spærringen ikke godt for dyrelivet i vandløbet.

HVORDAN

Inden projektet kunne gå i gang, krævede det en helt del rydning af træer og buske, og hvor der blev kørt 550 m³ flis væk. Der er lavet et omløb på 800 meter, og der er kommet ny underføring ved Blåbækvej. Efterfølgende er der blevet tilkørt næsten 1.000 m³ bundsten og gydegrus. Søen er blevet udvidet, og det har betydet et stort gravearbejde, hvori den største udfordring også har ligget. En del af gravearbejdet har været i blødbundsområde, men på trods af 50 ton

Fakta om Blåbæk Mølle

I forbindelse med hele projektet er der flyttet 50-60.000 ton jord, Møllesøen er udvidet fra 2.500 til 10.000 m² og der er lavet et omløb på 800 meter.

De tidligste kilder nævner vandmøllen i 1472, den nuværende møllebygning er fra 1838. I 1828 opførtes en vindmølle som hjælpemølle. Møllen var fæstemølle under Rosendal Gods indtil 1929, og den gik ud af drift i 1939.

Faunaspærringen ved møllen er 3-400 år gammel, hvor man har inddæmmet vandet til mølledrift.

Du kan se en række flotte dronevideoer fra projektet. Klik ind på www.youtube.com og søg på ”Blåbæk Mølle”.

tunge gravemaskiner oven på levende materiale, er projektet gået godt. Der er i alt opgravet 10.000 m³ jord i forbindelse med udgravning af nyt vandløb samt udvidelse af Møllesøen. Møllesøen skal stadig tilføres tilstrækkeligt vand, så søen bibeholdes, og der kan laves demonstrations brug af møllen. I fiskenes kommende gydesæson, fra oktober til december, er der fri opgang. Allerede i 2016 vil der for fiskebestanden være markante resultater af det arbejde, der er udført.

HVEM

EU, Den Europæiske Fiskerifond og Miljøministeriet deltager i finansieringen af projektet sammen med Faxe Kommune. HedeDanmark har udført opgaven.

Fakta om Sølsted Mose

Bedste årstid for besøg er forår og sommer – gummistøvler kan være en god idé, myggeolie er obligatorisk i sæsonen.

Til mosens åbne områder er knyttet karakteristiske fugle som krikand, tinksmed, dobbeltbekkasin (visse år over 10 par) og nogle år hedeheg. På en tur rundt på stierne i mosen kan du også være heldig at se tranen.

Der findes kun få aktive højmoser eller højmoserester i Danmark. De forekommer spredt over landet med flest i Jylland. Mange højmoser er nedbrudt i tidens løb på grund af afvanding, opdyrkning og tørvegravning og er derfor ikke længere aktive.

”Det er vigtigt, at vi får genskabt disse naturområder, som har været helt almindelige i Danmark og samtidig gør dem tilgængelige for publikum. Sølsted Mose er nu omdannet til et åbent terræn, og vi håber at kunne tiltrække både lokalbefolkningen og turister til et stykke unikt natur og samtidig udbrede viden via informationstavler. Derudover er moser ideelle til at tilbage holde CO₂, så udover bevarelse af et rigt dyre- og planteliv, har området også en særdeles nyttig funktion.”

Ole Ottesen, geolog og miljømedarbejder, Tønder Kommune

Sølsted Mose

Unikt fugleliv

HVOR
Tønder.

HVAD

Genopretning af højmose. I 2010 blev der sat gang i dette enorme projekt med en ansøgning til EU LIFE. Det er overordnede mål er at genskabe større arealer med aktiv højmose, blandt andet ved at øge vandstanden i mosen, mindske næringsstofbelastningen og rydde store områder med træer og buske, der i de seneste 50 år har forvandlet den gamle høj- og tørvemose fra et åbent til tilgroet landskab.

HVORDAN

Samlet set omfatter projektet naturforbedringer på 240 hektar. I januar 2014 forestod HedeDanmark den første forsøgsrydning af 10 hektar. Næste omgang lød på 40 hektar, som blev færdigryddet til årsskiftet 2014. Til projektet blev en udkørselsmaskine med 1,4 meter brede bælt

brugt, den trykker kun med 180 gram/cm² (en person af almindelig bygning trykker 250-300 gram/cm²). Det betyder, at den kan komme frem selv steder med meget blød bund uden at gøre skade. Mosen blev ryddet for blandt andet pil og birk, der er flishugget og bruges til energi. Det krævede en 2,3 kilometer lang kørepladevej i det bløde og ufremkommelige terræn.

HVORFOR

Højmoser er meget sårbar og sjældent natur, og det handler om at bevare biodiversitet. Sølsted Mose bliver ført tilbage til, som det så ud for 200 år siden, så det er kulturhistorie, der bliver genskabt. Der findes et rigt fugle-, insekt- og planteliv, og som det eneste sted i verden findes den sjældne fisk dyndsmerringen.

HVAD NU

Vandstanden er hævet, og man håber at hæmme væksten af pil. også tørvemo-

sen, som tidligere er blevet gravet ud og drænet, får mulighed for at udvikle sig. Området har ændret karakter ved at blive åbnet op til store, åbne flader, som højmosen var førhen. I forbindelse med projektet vil der også blive etableret gode publikumsfaciliteter i dele af mosen. I forbindelse med rydningerne er der blevet indhegnet større områder for at hindre genvækst af pil og birk, og man derfor i sommerhalvåret også kan se flokke af græssende geder og kreaturer.

HVEM

Fugleværnsfonden ejer en stor del af området. Projektet støttes af EU's LIFE-program, Fugleværnsfonden, Tønder Kommune samt A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond og 15. Juni Fonden.

HedeDanmark har gennemført en del af det udførende arbejde.

Illustration: ARKITEMA ARCHITECTS

Jagtens Hus er Danmarks Jægerforbunds nye tilbud til jægere, jagt- og naturinteresserede ved Kalø nord for Aarhus. Byggeriet går i gang efter sommeren 2016, og det bliver et videns-, uddannelses-, forsknings- og demonstrationscenter. Mens der bygges, har Danmarks Jægerforbund til huse i midlertidige lokaler i Mørke på Djursland. Indtil 1. januar 2015 var organisationen placeret i gamle, utidssvarende lokaler i både Rødovre og ved Rønde. Nu bliver alle funktioner samlet i ét hus for at styrke arbejdet for jagt og natur i Danmark.

Hedeselskabet giver natur i støtte til jægerne

Idet naturskønne område ved Kalø Vig er der siden 1950 (siden 1992 i regi af Danmarks Jægerforbund) blevet udannet jægere, studerende og undervisere i jagt, vildtforvaltning og naturpleje. I dag er det hjemstedet for en af Danmarks smukkeste beliggende byggepladser, med udsigt til Kalø slotsruin og Aarhus Bugt. Heldigvis er byggepladsen kun midlertidig. Efter sommerferien 2016 vil murbrokker, gravemaskiner og orange veste og hjelme være udskiftet med tre smukke bygninger i de unikke omgivelser, og selve området omkring og mellem de nye bygninger bliver også helt specielle. Det er Hedeselskabet med til at sørge for.

STØTTE TIL VILD NATUR

Med en uddeling på lidt over en halv million kroner sikrer Hedeselskabet nemlig, at området bliver forskønnet med planter, vild natur og træer. Eksemplerne på den vilde natur plantes i løbet af foråret og sommeren 2016 af Hedeselskabets datterselskab HedeDanmark og bliver en udvalgt samling af natur, som i sig selv bliver en oplevelse.

Støtten går til at tilplante området ved den nye parkeringsplads, omkring bygningerne og ved et vandhul. Derudover skal HedeDanmark vedligeholde beplantningerne i de kommende tre år for at sikre, at områdets udtryk kommer så tæt som mu-

ligt på den vilde natur, der er naturligt forekommende i området ved Nationalpark Mols Bjerge.

”Jeg er stolt og taknemmelig over, at Jagtens Hus har fået denne flotte donation. Og så synes jeg, det er en fantastisk spændende idé at anlægge, dyrke og passe den vilde natur i stedet for, at der altid går ’rosenbede og rhododendron’ i det hele,” siger Michael Stevns, direktør for Danmarks Jægerforbund.

Området omkring Kalø Vig besøges hvert år af 150-200.000, og en stor af dem vandrer forbi området, hvor det nye Jagtens Hus kommer til at ligge. De vil derfor kunne krydre deres oplevelse med en samling af vild natur og en øget viden om jagtens glæder.

”Projektet falder fint ind under Hedeselskabets formålspargraf, som blandt andet er at ’udnytte naturressourcer til gavn for samfundet gennem forskning, udvikling og formidling inden for natur, miljø og energi’. Mange af Hedeselskabets nuværende medlemmer er jægere, og derfor er det oplagt at støtte Jagtens Hus, og så glæder vi os selvfølgelig også over, at vi får mulighed for at vise, hvilke opgaver HedeDanmark kan løfte. Samtidig vil det skabe opmærksomhed over for andre end jægere, da Jagtens Hus er én af indgangsmulighederne til nationalparken,” siger Jørgen Skeel, formand for Hedeselskabets repræsentantskab.

KRISTOFFER BOYE LARSEN HAR EN ENORM INTERESSE - IKKE BARE FOR LANDBRUG MEN ALT, HVAD HAN KASTER SIG OVER. HAN HAR MODTAGET EDVARD OG ANE AGERHOLMS LEGAT OG VÆRET PÅ NEW ZEALAND FOR AT STUDERE PLANTEAVL.

”Jeg faldt i gryden som barn”

Kristoffer Boye Larsen smiler stort og nikker over mod den grønne Deutz-Fahr 85 heste, der står i maskinhuset hjemme på forældrenes gård lidt nord for Odense.

”Jeg kom til at købe den...,” siger han.

De havde en model nøjagtig magen til, som han praktisk talt sov i, da han var barn. Han kneb en tåre den dag, den blev solgt. I maskinhuset står også en ældre model, en Deutz fra ’64, som han købte for sine konfirmationspenge. Den bliver ikke brugt, men at skille sig af med den, nænner han alligevel ikke.

Han viser rundt og fortæller, hvordan de arbejder med frøgræs, afgræsning med køer, og hvordan han så tingene blive gjort på en helt anden måde i sin praktiktid i New Zealand. Hvordan de både gør tingene på naturens præmisser, og det absolut modsatte. Hvordan han mener vi herhjemme nogle gange er for bureaukratiske i tilgangen til naturen, men også hvordan vi forsøger at have fokus på bæredygtighed, og hvor rådgivningen er upartisk. Ordene vælter ud af den 21-årige Kristoffers mund. Han har modtaget Agerholms Legat, der gives til ’flittige og dygtige bønder, der forstår at arbejde sig fremad’, og det passer i sandhed på denne fynbo. Landbrugsuddannelsen tog han for at fylde et par sabbatår ud, og så kunne han kombinere lysten til at lære med den store oplevelse ved ophold i udlandet, som også har givet noget på den konto. Hans største udfordring er nu, at han ikke ved, hvor han skal arbejde sig hen.

”Der er så mange muligheder. Lige nu overvejer jeg ingeniør eller agronom. Men jeg kunne også blive fuldtidslandmand. Så kunne jeg have et par ansatte, som ville give mulighed for en frihed, som man ikke har som deltidslandmand og samtidig

gøre tingene på den måde, jeg mener, er den rigtige. Men det er også en stor investering,” siger han.

Interessen for natur og landbrug er kommet ind med moder-mælken. Gården drives som et familielandbrug, hvor Kristoffer, lillesøster Johanne og lillebror Valdemar alle er involverede. Der drives i alt cirka 50 hektar agerjord, foruden græs og naturpleje til 15 ammekøer og 9 heste. Mor Anne Marie arbejder hjemme, mens far Lars arbejder som økonomikonsulent. Staldene er bevaret med de gamle mure, men inden for er alt renoveret. Det vidner generelt om en familie, der ikke kan lade være, og det har smittet af på de tre børn, ikke mindst på Kristoffer.

”Han har været uden dørs altid, og han har altid gang i et eller andet projekt,” siger lillesøster Johanne.

Selv kan han ikke helt indkredse, hvor lysten og interessen kommer fra.

”Det er fedt at se tingene gro. Jeg kan godt lide det frie arbejde, at være ude i naturen. Selvom man sidder på en traktor, så oplever jo man også naturen. Man kan sige, at det er frihed under ansvar, og så er det vel iværksætter, hvis man skal putte et andet ord på det. Jeg faldt vel bare i gryden som barn,” siger han med et smil og trækker på skuldrene.

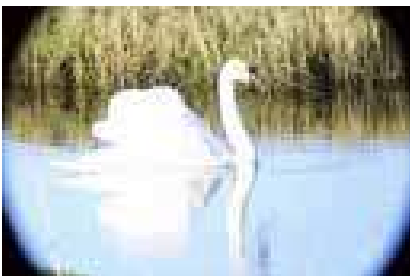
Som om, det ikke var noget særligt med hans store iver og lyst til at forandre og arbejde med tingene. Men det er noget særligt, og det har Hedeselskabet belønnet med legatet.

Legatet blev overrakt af Steffen Westergaard fra Skærbæk, der er ambassadør for Hedeselskabet. Hedeselskabet har et ambassadørkorps på knap 60 frivillige.

Læs om de øvrige legatmodtagere på Hedeselskabets hjemmeside www.hedeselskabet.dk/legater.

Tillykke...

Vinderen af fotokonkurrencen 'din bedste sommeroplevelse' i Vækst 2 blev Fritz Andersen fra Vemb. Med til det dejlige billede, der er taget ved Nissum Fjord i Vestjylland, sendte Fritz Andersen digtet 'Spejlbilleder'.

*Den klæder træer i sølv og guld
den sene sommersol, og fuld
af ro står skyen over
det stille vand, der næsten sover,
taust bøjer træ sig imod træ
os se to svaner bryst mod bryst-
spejlbilleder på liv og lyst.*

*Ja, vandet spejler alle ting
og gør en enkelt én til to,
de to er begge to i ro,
når vinden giver vandet strøm,
forener de sig i en drøm.*

Peter Plys
"Da vi var meget små"

Foto- konkurrence

Find dit bedste skud frem, der passer til temaet efterår og vind en lækker Haglöfs-rygsæk fra HD2412, HedeDanmarks webshop.

Du skal sende billedet til vækst@hedeselskabet.dk senest den 1. november 2015. Billedet skal være i høj opløsning (fylde minimum 1 MB).

Vinderen bliver kontaktet direkte.

DANSK PLANTAGEFORSIKRING

Resultatopgørelse for tiden 01.01 - 31.12.14 2014

Forsikringsvirksomhed:	
Præmieindtægter	795.570
Afgivne præmierabatter	778.282
Forsikringsteknisk rente	375
Erstatningsudgifter	-161.883
Forsikringsmæssige driftsomkostninger	-1.807.454
Ændring i udjævningshensættelser	0
FORSIKRINGSTEKNISK RESULTAT	-1.075.392

Investeringsvirksomhed	
Renteindtægter og udbytter	1.410.831
Kursreguleringer	1.500.680
Administrationsomkostninger	-33.559
Forrentning af forsikringshensættelser	-375
Renteudgifter	-23.073
INVESTERINGSAFKAST EFTER RENTE	2.854.879

Andre Indtægter	143.745
RESULTAT FØR SKAT	1.922.857
SKAT	-243.000
ÅRETS RESULTAT	1.679.857

AKTIVER	<i>Balance pr. 31.12.2014</i>
Kapitalandele	8.261.187
Indvesteringsforeningsandele	3.797.122
Obligationer	36.702.380
Indlån i kreditinstitutter	128.268
Kassebeholdning	238
Aktuelle skatteaktiver	0
Tilgodehavende renter	335.185
Andre tilgodehavender	0
Domicilejendom	6.914.187
AKTIVER I ALT	56.138.567

PASSIVER	
Grundfond	2.000.000
Overført overskud	52.776.410
Egenkapital	54.776.410
Præmiehensættelser	0
Erstatningshensættelser	159.611
Skatteforpligtelser	192.050
Selskabsskat	0
Forudbetaling fra kunder	4.408
Tilskud til lovtærbælter	818.900
Anden gæld	187.188
PASSIVER I ALT	56.138.567

Vi gør opmærksom på, at præmieindtægter er ekskl. præmierabat

Bestyrelsen for DANSK PLANTAGEFORSIKRING

Steffen Westergaard
formand

Hilmer Juhl Christensen
næstformand

Jimmi Enevoldsen

Vibeke Schwerin

Poul Arne Madsen
direktør

Mette Bo
forretningsfører

Revisors ansvar og den udførte revision

Vores ansvar er at udtrykke en konklusion om årsrapporten på grundlag af vores revision. Vi har udført vores revision i overensstemmelse med danske revisionsstandarder. Disse standarder kræver, at vi lever op til etiske krav, samt planlægger og udfører revisionen med henblik på at opnå høj grad af sikkerhed for, at årsrapporten ikke indeholder væsentlig fejlinformation.

En revision omfatter handlinger for at opnå revisionsbevis for de beløb og oplysninger, der er anført i årsrapporten. De valgte handlinger afhænger af revisors vurdering, herunder vurderingen af risikoen for væsentlig fejlinformation i årsrapporten, uanset om fejlinformationen skyldes besvigelser eller fejl.

Ved risikovurderingen overvejer revisor interne kontroller, der er relevante for selskabets udarbejdelse og aflæggelse af en årsrapport, der giver et retvisende billede, med henblik på at udforme revisionshand-

linger, der er passende efter omstændighederne, men ikke med det formål at udtrykke en konklusion om effektiviteten af selskabets interne kontrol. En revision omfatter endvidere stillingtagen til, om den af ledelsen anvendte regnskabspraksis er passende, om de af ledelsen udøvede regnskabsmæssige skøn er rimelige samt en vurdering af den samlede præsentation af årsrapporten.

Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Revisionen har ikke givet anledning til forbehold.

Konklusion

Det er vores opfattelse, at årsrapporten giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31.12.2014, samt af resultat af selskabets aktiviteter for regnskabsåret 01.01 - 31.12.14 i overensstemmelse med Lov om finansiel virksomhed.

Viborg den 12.3.2015

DELOITTE
Statsautoriseret Revisionsaktieselskab

Flemming Ravnsbæk
statsautoriseret revisor

“

Min familie har altid været optaget af hedesagen.

”

Kristian Raunkjær

Medlemsportræt

KRISTIAN RAUNKJÆR, F. 1945

Til Kristians Raunkjærs konfirmation holdt hans bedstefar en tale, og som en del af den tale forærede bedstefaren den unge konfirmand et livstidsmedlemskab af Hedeselskabet.

”Min bedstefar og hele min familie var meget optaget af hedesagen. Der hørte også hede til mit fødehjem, og jeg kan svagt huske, at den blev pløjet op for at dyrke jorden. Det var med heste, så det kom der ikke meget ud af, men så fik vi besøg af Hedeselskabet og en bovlandplov, der blev trukket af en larvefodstraktor – det var en sensation. Derefter gik jeg med to heste og jævned de store plovfurer, og det var noget af et arbejde for en gut på 8-10 år,” fortæller Kristian Raunkjær.

Hvorfor har du fortsat ønsket at være medlem af Hedeselskabet?

”Jeg synes, Hedeselskabet har været og er noget enestående. Hele udviklingen fra at arbejde med indvinding og landvinding til nu at være med til at præge miljøet. Det er en spændende udvikling, og efter min mening har skiftende formænd og bestyrelser forstået at følge med tiden. Der er ikke en sag, der er for stor eller for lille. Hedeselskabet har også betydet noget for mig fagligt, ikke mindst da jeg

var aktiv som landmand. Vi havde ofte besøg af Hedeselskabet i forbindelse med læplantning og dræningsudredning.

Jeg kan huske, at jeg som ung mand synes, det var fantastisk, at man fik rettet Skjern Å ud, så landmændene kunne dyrke mere jord. Senere blev jeg en aktiv del af arbejdet med at føre den tilbage, og sådan bliver man klogere og ændrer syn på tingene. På den måde har Hedeselskabet også fulgt med tiden.”

Du er netop trådt ud af repræsentantskabet efter næsten 20 år. Hvad har det betydet?

”Det har været fantastisk. Det opstod omkring min interesse for læplantning, hvor den tidligere formand for læplantningsudvalget så, at der var en ledig plads i min region og anbefalede mig. Det har været spændende at følge med i udviklingen, blive orienteret og være med til at tage aktiv del. Jeg synes, at Hedeselskabet samfundsmæssigt altid har sat sit præg, men især i disse år, hvor naturen går amok. Derudover har jeg været heldig at træffe mange spændende og farverige personer.”

Hvad betyder naturen for dig?

”Når man er født og opvokset på landet, bliver man en del af naturen, og jeg har altid været grebet af det. Jeg ønskede også at arbejde med naturen, men min far

så gerne, at jeg fik en håndværksmæssig uddannelse. I 1968 fik jeg mit svendebrev i VVS, men da havde jeg allerede fået plads som skytteelev, og den verden har jeg arbejdet inden for, indtil jeg gik på pension, dog siden gennem organisatorisk arbejde. Som skytteelev bliver man for alvor en del af naturen, da man har til opgave at passe og pleje naturen og sikre, at vildtet har det godt. Og så går man selvfølgelig også på jagt, som har været min store interesse gennem mange år. Så naturen har altid betydet enormt meget for mig, og det gør den stadig.”

NYHEDER

INDVIELSE AF HEDEHUSENE KULTURPARK

I slutningen af juni blev Hedehusene Kulturpark indviet. Stedet huser blandt andet en ny oplevelsessti udført af Skæl-skør Anlægsgartnere (HedeDanmark) efter design og projektforslag af Spektrum Arkitekter.

Det primære formål er at skabe bedre sammenhæng til byen, fysiske rammer og nyt liv i byparken. Anlægningen af den nye Kulturpark blev officielt påbegyndt i marts, og naboer borgere og andre interesserede har siden kunne følge processen tæt på Facebook-siden for Hedehusene Kulturpark, hvor særligt det "fine og tålmodighedskrævende" belægningsarbejde på den nye oplevelsessti udført af Skæl-skør Anlægsgartnere modtager ros.

Foto: Spektrum Arkitekter

ORBICON I SVERIGE

I Vækst 2-2015 kunne vi fortælle, at et godt resultat for 2014 har givet Orbicon vind i sejlene til at satse internationalt. Første skridt på vejen er taget, idet Orbicon har opkøbt den svenske rådgiver Sandström Miljö & Säkerhetskonsult.

"Internationaliseringen sikrer, at Orbicon får adgang til ny viden og nye teknologier, hvilket gør os mere attraktiv for vores kunder, og internationalisering øger Orbicons mulighed for at rekruttere talenter både herhjemme og i udlandet. Her er opkøbet af Sandström et vigtigt skridt på vejen," siger administrerende direktør Jesper Nybo Andersen.

Sandström arbejder med miljø, jord- og grundvandsforurening, geoteknik og konstruktioner i Sverige og internationalt. Selskabet har 35 ansatte, der fortsætter i firmaet, og omsatte for 42 millioner svenske kroner i 2014. De har kontorer i Göteborg, Stockholm og Luleå, og kunderne tæller blandt andet en række private industrier og mange kommunale kunder.

Foto: Orbicon

Foto: Orbicon

MILLIONKONTRAKT LANGS SILKEBORG-MOTORVEJEN

HedeDanmark og Skælskør Anlægsgartnere har sammen vundet en stor opgave med at udføre en række plantningsopgaver og vedligeholdelse langs Silkeborg-motorvejen.

Udførelse af plantningsopgaverne begynder i efteråret 2015 og omfatter blandt andet beplantninger på skråninger, til- og frakørsels-ramper, samkørsels-pladser og beplantning på en stor rasteplads, som ligger langs den 29 kilometer lange strækning mellem Låsby og Funder, der åbnede for trafik i december 2014.

HedeDanmark og Skælskør Anlægsgartnere skal blandt andet plante 6.000 solitærtræer, 67.500 skovplanter og buske og tilså næsten 20 hektar med hvidkløver som dækafgrøde. Efter etablering af beplantninger har HedeDanmark opgaven med at vedligeholde strækningen i fem år.

Strækningen mellem Funder og Hårup rundt om Silkeborg åbner ifølge Vejdirektoratet i efteråret 2016.

Foto: Hedeselskabet

CYKELMYG SPURTER DERUDAF

Med et nyt projekt er HedeDanmark med til at gøre fantasi til virkelig på Trørød Skole i Nordsjælland. Det er forfatteren Flemming Quist Møllers univers om Cykelmyggen Egon, der bliver til virkelighed – en fantasiverden om den lille myg Egon, der på sin racercykel drager ud på oplevelser. Der er tale om en helt særlig cykellegeplads, hvor leg og læring om trafik skal være med til at sikre de lokale børn gode cykelvaner og skabe en solid cykelglæde hos børnene. Cykelmyggens Cykellegeplads bliver netop sådan en ramme, hvor fokus er på leg, læring og fysisk aktivitet. Gennem et samarbejde på tværs mellem forvaltninger, foreninger samt en lokal skole skabes der en platform, hvor kroppen og sanserne udfordres gennem historiefortælling.

Cykelevner trænes ved, at eleverne på cykel blandt andet skal sno sig forbi kæmpe-champignoner og ind og ud af et over to meter højt næsebor støbt i beton. (se billedet nedenfor). Selvom den nye cykellegeplads kommer til at være på Trørødskolen, er den tænkt som et udflugtsmål for børnehaver, skoler og familier i weekenden, og pladsen henvender sig til børn fra halvandet år til ni år.

Foto: HedeDanmark

FORBEDRET DIGITAL SELVBETJENING

Et brugervenligt og overskueligt design, som bygger på letforståelige ikoner. Det er grundlaget for det koncept, som Orbicon Informatik netop har lanceret med henblik på at lette borgere og virksomheders adgang til kommunernes selvbetjeningsløsninger inden for affaldshåndtering.

Konceptet bygger på et betjeningspanel – et Dashboard – til implementering i hjemmesider, som letter adgangen for borgere og virksomheder til myndighedernes data. Dashboardet er naturligvis designet til at virke optimalt fra mobile enheder som smartphones og tablets.

Foto: Orbicon

ORBICON I SPIDSEN FOR NY MASTERPLAN

I samarbejde med Tegnestuen Vandkunsten og Schul Landskabsarkitekter skal Orbicon udarbejde en ny masterplan for by- og boligområdet omkring Bispebjerg Kirkegård i København.

Med kraftige oversvømmelser af veje, kældre og stuelejligheder på baggrund af de seneste års stigende antal skybrud står området over for en række store fysiske udfordringer. Udfordringer som udarbejdelsen af områdets masterplan skal være med til at løse. Orbicons opgave bliver at beskrive, hvad byens mange og forskelligartede aktører skal gøre for at få tingene til at spille sammen i en større enhed.

Byområdet omkring Bispebjerg er med kraftige oversvømmelser af veje, kældre og stuelejligheder et af de områder, der har lidt størst skade ved de seneste års kraftige regnskyl. Derfor er området ét af de syv klimaområder, hvor Københavns Kommune ser store potentialer for udførelse af LAR (lokal afledning af regnvand) og andre klimatilpasningsprojekter.

Foto: Orbicon

XERGI UNDERSTØTTER EFFEKTIV AFFALDS-HÅNDTERING

Tre generationer af landmandsfamilien Labat i det sydvestlige Frankrig har udviklet en dynamisk virksomhed med tømning af septiktanke og afhentning af fedt og andet organisk affald hos restauranter, storkøkkener og lokal fødevarerindustri. I samarbejde med et andelselskab tager de et stort skridt videre i behandlingen af affaldet, der nu omdannes til biogas og grøn gødning til det lokale landbrug. Det sker på biogasanlægget Adour Méthanisation, der hvert år behandler 21.000 tons organisk materiale. Anlægget er leveret af Xergi.

Med biogasanlægget har virksomheden skabt en ny indtægtskilde for virksomheden og samtidig bidrager Adour Méthanisation med grøn energi og en reduktion i udledningen af drivhusgasser.

Biogas kan få stor betydning for at skabe en bedre håndtering og genanvendelse af affald i Frankrig.

”Biogasteknologien er en moden teknologi, som effektivt kan bidrage til, at organisk affald kan behandles, så vi udnytter energiindholdet til grøn energi og samtidig recirkulerer næringsstofferne til landbrugsjorden. I Frankrig produceres der hvert år betydelige mængder organisk affald, der kan behandles i biogasanlæg, så der er ingen tvivl om, at potentialet er stort,” forklarer Guillaume Loir, country manager i Xergis franske datterselskab.

HILLERØD, FAVRSKOV OG FREDERIKSBERG VÆLGER HEDEDANMARK

I løbet af sommeren 2015 har HedeDanmark udvidet sit samarbejde med flere danske kommuner om Outdoor Facility Services – grøn service.

Med den højeste mulige karakter på både løsning af opgaven, videndeling og innovation lykkedes det, trods en marginalt højere pris på opgaven, for HedeDanmark at blive indstillet til en kontrakt på pleje og vedligehold af veje og grønne arealer i Hillerød Kommune. Aftalen betyder, at HedeDanmark den 1. oktober i år får ansvaret for driften af de kommunale veje, grønne områder, vandløb og vintertjeneste i kommunen.

Fire års godt samarbejde mellem Favrskov Kommune og HedeDanmark har givet førstnævnte en gevinst, der næsten svarer til et års gratis pleje af kommunens grønne områder. Favrskov Kommune forlænger derfor samarbejdet med HedeDanmark om pleje og vedligehold af kommunens veje og grønne arealer i yderligere to år. Samarbejdet, der omfatter pleje- og vedligeholdelsesopgaver for godt 20 millioner kroner om året, vil dermed fortsætte frem til 1. april 2018.

Med indgåelse af de nye aftaler kommer kommunerne i selskab med blandt andre Odsherred, Greve, Egedal, Esbjerg, der også får udført grøn service af HedeDanmark.

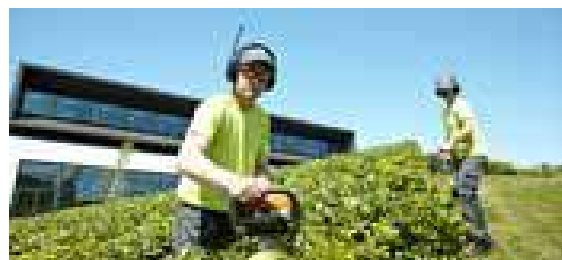

Foto: HedeDanmark

Destillation af fyrrenåleolie på Hedeselskabets Danapin-fabrik i Birkebæk. Hedeselskabet fremstillede æteriske olier på basis af kvas fra bjergfyrvkvas.

“ ———
 Skovbruget er et
 betydningsfuldt
 anliggende. ”

A. Howard Grøn

Hvad nytte er skoven til?

Den 6. marts 1931 forsvarede professor i skovbrug ved Landbohøjskolen A. Howard Grøn sin doktordisputats med titlen "Bidrag til den almindelige Skovøkonomis Teori" på Københavns Universitet.

A. Howard Grøn høstede megen anerkendelse for sit store arbejde, der senere fortsættes med flere skovøkonomiske værker. Den anmeldes i en seks sider lang artikel i Hedeselskabets Tidsskrift forfattet af selskabets kontorchef C.E. Flensborg, og i årene 1932, 1933 og 1934 bringer professoren en række artikler i samme tidsskrift med titlen "Hvad Nytte er Skoven til?" Artiklerne er baseret på doktorafhandlingen, og umiddelbart efter afslutningen af artikelserien udsendes disse samlet i en bog med samme titel.

Professoren er i øvrigt søn af stiftamtmand R. Howard Grøn, der var et mangeårigt medlem af Hedeselskabets repræsentantskab.

Den 630 sider store afhandling er overordnet set inddelt i to hovedafsnit.

Det ene om den materielle nyttevirkning: "Imellem de mange forskellige nyt-

tevirksomheder, skoven kan yde, er der dog den store forskel, at nogle af dem er knyttet til materielle genstandes frembringelse, medens andre kommer af skovens blotte tilstedeværelse. Det kan gøres til en rent erhvervsmæssig virksomhed at drive skovbrug for at frembringe nyttevirkninger af førstnævnte art."

Det andet om den immaterielle nyttevirkning: "Samfundsmæssigt kan disse nyttevirkninger være af stor værdi, ja for visse skove af langt større værdi end de materielle produkter. For skovejerne har de derimod ingen salgsværdi."

INTERESSEKONFLIKT

På baggrund af de to ovennævnte forhold kan der opstå en økonomisk interessekonflikt mellem skovejeren og samfundet. Til løsning af denne interessekonflikt måtte samfundsstyrelsen udforme en efter forholdene afpasset skovbrugspolitik. Der anføres utallige eksempler på begge dele fra både hjemlandet og andre lande. Eksemplerne rummer baggrunden for skovbeskyttende tiltag.

I England - under verdenskrigen - høstede man den erfaring, at det var en stor

DEN DANSKE FORSTMAND OG PROFESSOR ALFRED HOWARD GRØN FIK VÆSENTLIG INDFLYDELSE PÅ TRÆARTSSAMMENSÆTNINGEN I DANMARKS SKOVE I KRAFT AF SINE SKOV-ØKONOMISKE TEORIER OG BEREGNINGER, SOM PÅ GRUND AF PRISFORHOLDENE FALDT UD TIL FORDEL FOR ISÆR RØDGRAN.

fejl inden for ørigets egne grænser ikke at have betydelige reserveforråd, især af minetømmer. I erkendelse heraf blev der allerede i 1917 indgivet forslag til parlamentet om, at staten i løbet af 80 år skulle tilplante 700.000 hektar med nåletræ, idet man gennem udbyttet fra det resterende gamle skovareal under en eventuel ny krig, ville have dækning igennem mindst tre år for hele det indenlandske forbrug af træ. Allerede i 1919 bevilger parlamentet midler til den første 10-årige periode, i hvilken der blev tilplantet 60.000 hektar.

Det er anden gang inden for 100 år, man gennemfører planen for et omfattende statsskovbrug. Første gang er med henblik på flådebygningens tarv.

FORNYET SKOVLOV

Afhandlingen er meget grundig, og således bliver Hedeselskabet fremstilling af æteriske olier på basis af bjergfyrvkvas omtalt. Forfatteren erkender, at det for skovbruget i almindelighed ikke vil få den store betydning, men for hedeskovbruget, der særlig påpasseligt må udnytte selv den mindste økonomiske chance,

kan denne industri meget vel blive en af de mange bække små, der fører til en større å.

Af eksempler på samfundsnyttig betydning nævnes, at man allerede i 1343 og 1382 i Schweizerkantonerne, Schwyz og Uri, udsteder skovfredningsforordninger, der gik ud på at bevare nogle skove, som man mente havde betydning ved at værne de pågældende egne mod laviner og vildbække. De sidste forrettede stor skade ved tøbrud at oversvømme lavlandet.

Professoren henviser af og til i afhandlingen til den i 1805 vedtagne lov om skove i Danmark, der skulle hindre en yderligere tilbagegang af skovarealet, og som han mente trængte til en fornyelse. Han slutter da også artikelserien således:

”Det ville under alle omstændigheder være aldeles nyttigt, om skovbruget atter engang kunne samle almen interesse om sig, således at skovbruget i vidt omfang blev taget op til drøftelse som et betydningsfuldt anliggende.”

Den nye skovlov vedtages i 1935.

Glimt af Hedeselskabets historie

Skovrider P. F. Tøttrup, tidligere medarbejder i Hedeselskabet gennem mange år, har indvilliget i at granske både Hedeselskabets arkiver og sin egen store hukommelse, for at give et indblik i selskabets historie.

MEDLEMSARRANGEMENTER

HOFMANSGAVE PÅ TOPPEN AF FYN

Dato: 14. september 2015 kl. 16.00
Sted: Odense

Hofmanskave er i dag en stor, moderne agroindustriell virksomhed, som også støtter forskning inden for planteavl og landbrug.

GENOPRETNING AF NATUREN I KARLSTRUP

Dato: 24. september 2015 kl. 17.00
Sted: Solrød Strand

Et stort klimaprojekt blev gennemført i 2014 i et samarbejde mellem Greve og Solrød Kommuner samt Greve Solrød Forsyning.

HVAD VIL DU GERNE OPLEVE

Har du forslag til Hedeselskabets medlemsaktiviteter i 2016, hører vi gerne fra dig. Vi har arrangementer i hele landet.

Kontakt Vibeke Højen på 4037 9147 eller send en mail til info@hedeselskabet.dk.

VENTELISTE

Foto: Bert Veklund

Foto: HedeDanmark

Foto: Hedeselskabet

100.000 KRONER TIL GODE MEDLEMSPROJEKTER

Hedeselskabets medlemmer er engagerede i udviklingen af samfundet, og det vil vi gerne bakke op om ved at uddele i alt 100.000 kroner fordelt på fem projekter med 20.000 kroner til hvert projekt.

SÅDAN SØGER DU

Læs mere på www.hedeselskabet.dk/medlemspuljen eller ved kontakt til Vibeke Højen (tlf. 4037 9147).

På hjemmesiden kan du også læse om de projekter, vi støttede i 2014.

Ansøgningsskema rekvireres på projektansogning@hedeselskabet.dk

$$20 \times 5 = 100 \text{ tusind kr.}$$